

Archeologienota

Grimbergen – Helman de Grimberghelaan

Natasja Reyns en Ruth Ferket

Temse
2017

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Natasja Reyns en Ruth Ferket

All-Archeo bvba
Laagstraat 12
9140 TEMSE

Wettelijk depot nummer
D/2017/12.807/187

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	7
2.3	Onderzoeksopdracht	9
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	9
2.3.2	Beschrijving geplande werken.....	9
2.3.3	Werkwijze	11
2.4	Assessmentrapport	11
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied.....	11
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	18
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	24
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese.....	26
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	27
3	Samenvatting.....	28
4	Bibliografie	29
4.1	Publicaties	29
4.2	Websites	29
5	Bijlagen	30
5.1	Archeologische periodes	30
5.2	Plannenlijst	30
5.3	Fotolijst.....	31

1 Inleiding

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een verkavelingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.2 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2017K376

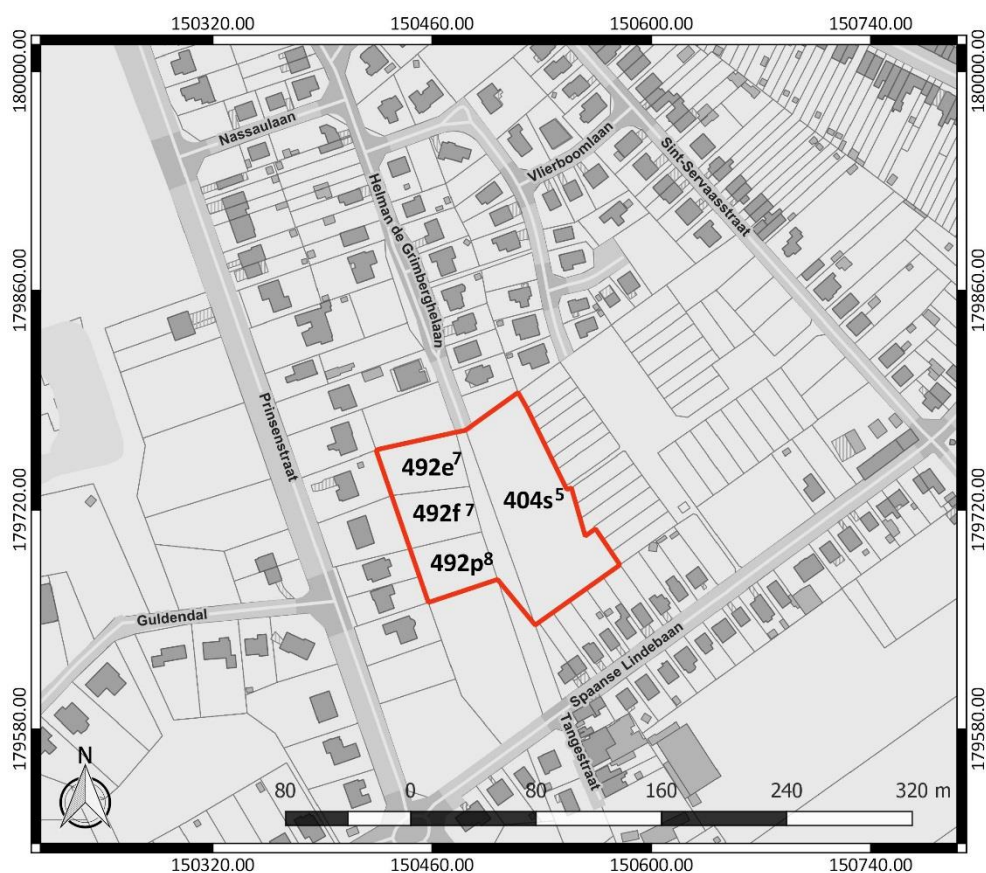
Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Vlaams-Brabant, Grimbergen, Grimbergen, Helman de Grimberghelaan, Sint-Servaasveld

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 150515, 179795
- 150580, 179685
- 150458, 179661
- 150424, 179758

Kadastraal plan:

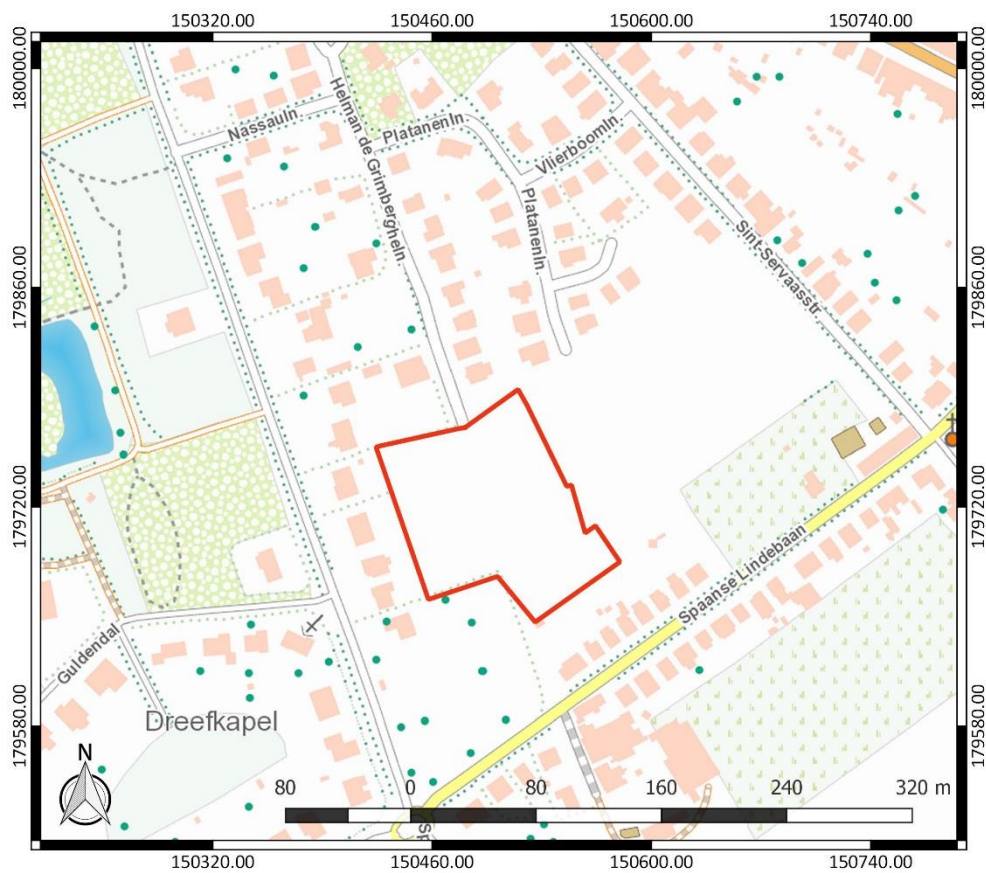

Figuur 1: Kadastraal plan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Grimbergen, Afdeling 2, sectie E, nummers 404s⁵, 492e⁷, 492f⁷ en 492p⁸

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 12611 m²

Topografische kaart:

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 13/12/2017 – 20/12/2017

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, bronstijd, ijzertijd, Romeinse tijd, middeleeuwen, nieuwe tijd, akkerland, grasland

Verstoorde zones: er zijn geen gekende verstoorde zones.

2.2 Archeologische voorkennis

In een deel van het onderzoeksgebied werd door All-Archeo bvba in 2016 reeds een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd. Het betreft het oostelijke deel van het onderzoeksgebied, met het perceelsnummer 404s⁵ (Figuur 3). Er werd een lage densiteit aan sporen vastgesteld. Er bleek geen aanleiding om te spreken van een waardevolle archeologische vindplaats. Het gaat voornamelijk om greppels die behoren tot een drainagesysteem, alsook enkele losstaande paalsporen, kuilen en natuurlijke sporen. Er werd geen vondstenmateriaal gerecupereerd. De drainagegreppels dateren wellicht uit de nieuwe of nieuwste tijd omdat ze het laat- of postmiddeleeuwse colluvium doorsnijden. De andere sporen kunnen niet nader gedateerd worden. De sporen en het bodemarchief zijn in het algemeen slecht bewaard. Vermoedelijk is dit het gevolg van een sterke erosie die op het terrein heeft plaatsgevonden. Bijkomend archeologisch vooronderzoek werd niet nodig geacht in het kader van het uitgevoerde proefsleuvenonderzoek.³

Figuur 3: Overzichtskartaal met aanduiding van het onderzoeksgebied (rood) en het proefsleuvenonderzoek door All-Archeo bvba (lichtblauw). Onderkaart: GRB (www.geopunt.be).

³ Cleda *et al.* 2016, 24-33

Figuur 4: Situering van de proefsleuven uit 2016 binnen het onderzoeksgebied (rode contour), weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.3 Onderzoeksopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: er zijn geen randvoorwaarden van toepassing.

2.3.2 Beschrijving geplande werken

Op het terrein zal een verkaveling gerealiseerd worden, bestaande uit 14 loten voor eengezinswoningen en wegaanleg met riolering (Figuur 5). Nutsleidingen worden aangelegd langs de wegenis. De aanleg van woningen, wegenis en parkeerplaatsen betekent vermoedelijk een verstoring van ca. 80 cm diepte. De woningen mogen echter onderkelderd worden. Dit betekent plaatselijk een grotere verstoringdiepte. De exacte ligging en diepte van de geplande infrastructuur is in deze fase nog niet gekend, maar kent vermoedelijk een verstoringdiepte van ca. 2 m. De locatie van bijvoorbeeld vorstranden, regenwaterputten en huisaansluitingen, die de verstoringdiepte van de eengezinswoningen overschrijden, liggen in het kader van de verkaveling nog niet vast. Ook zijn er indirecte factoren zoals compactie bij de werfingrepen door de inzet van zware machines, die een negatieve invloed op het aanwezige bodemarchief hebben.

Figuur 5: Ontwerpplan (Danneels)

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart is niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is gegeorefereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Villaretkaart (1746-1748), de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp (1842-1879) worden vier momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

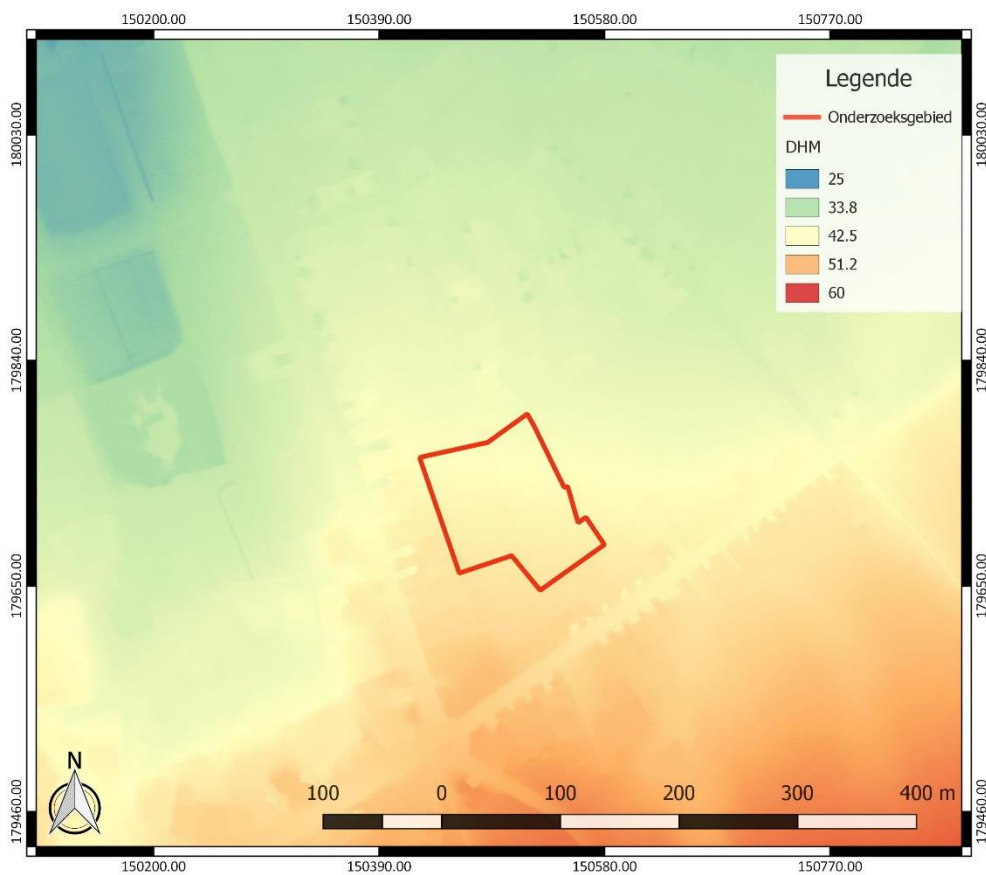
2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

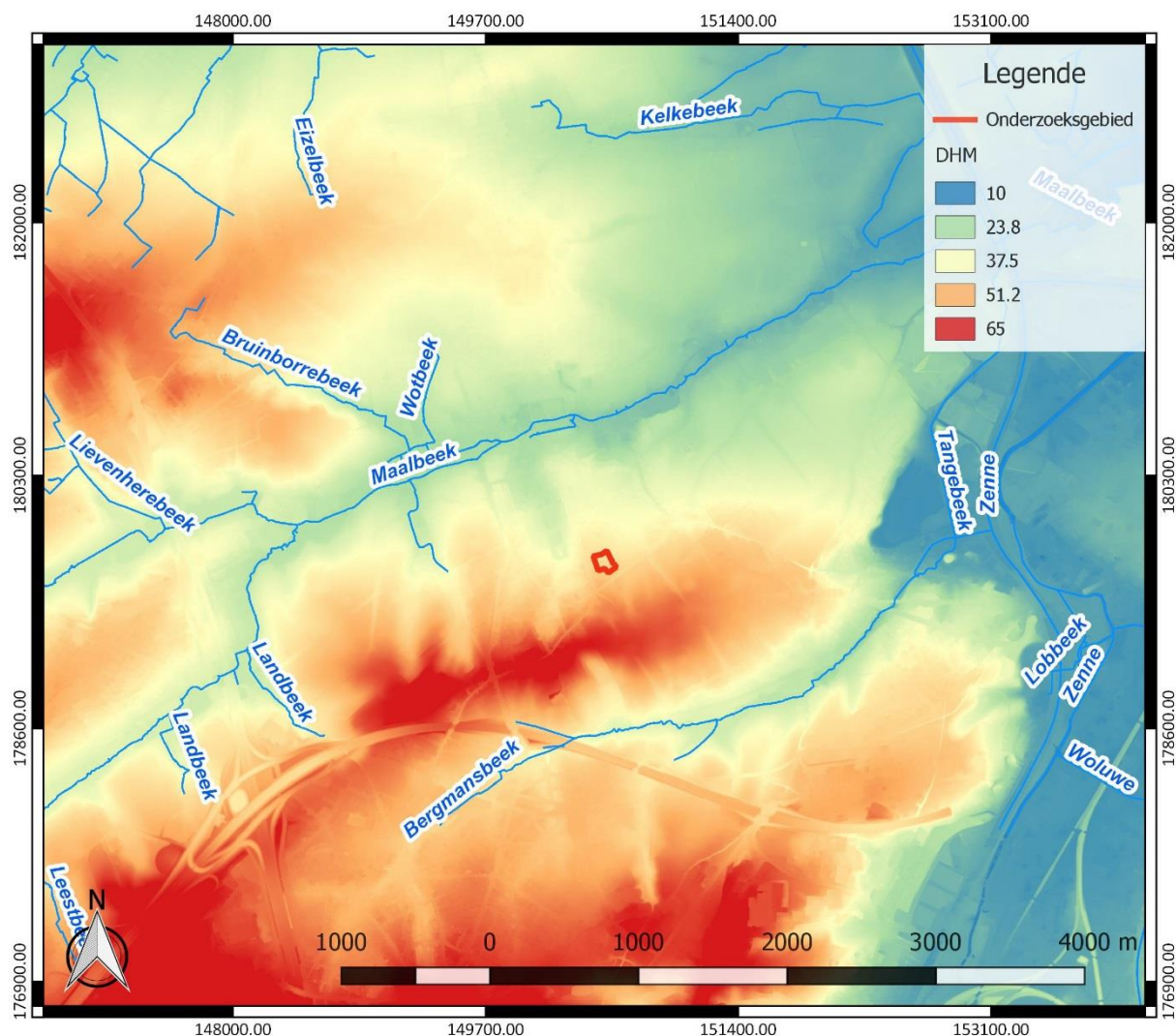
Het onderzoeksgebied is gelegen ten zuiden van het centrum van Grimbergen, tussen de Helman de Grimberghelaan in het noorden, de Sint-Servaasstraat in het oosten, de Spaanse Lindebaan in het zuid(oost)en en de Prinsenstraat in het westen (Figuur 6). Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in woongebieden. Hydrografisch behoort het tot het Dijlebekken. Ten noorden en ten westen van het projectgebied loopt de Maalbeek en ten oosten de Tangebeek. Ten zuiden is de Bergmansbeek gesitueerd en ten zuidwesten de Landbeek. Verder ten oosten stroomt de Zenne (Figuur 8).

Figuur 6: Luchtfoto van 2017 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 7: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

Figuur 8: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied en Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

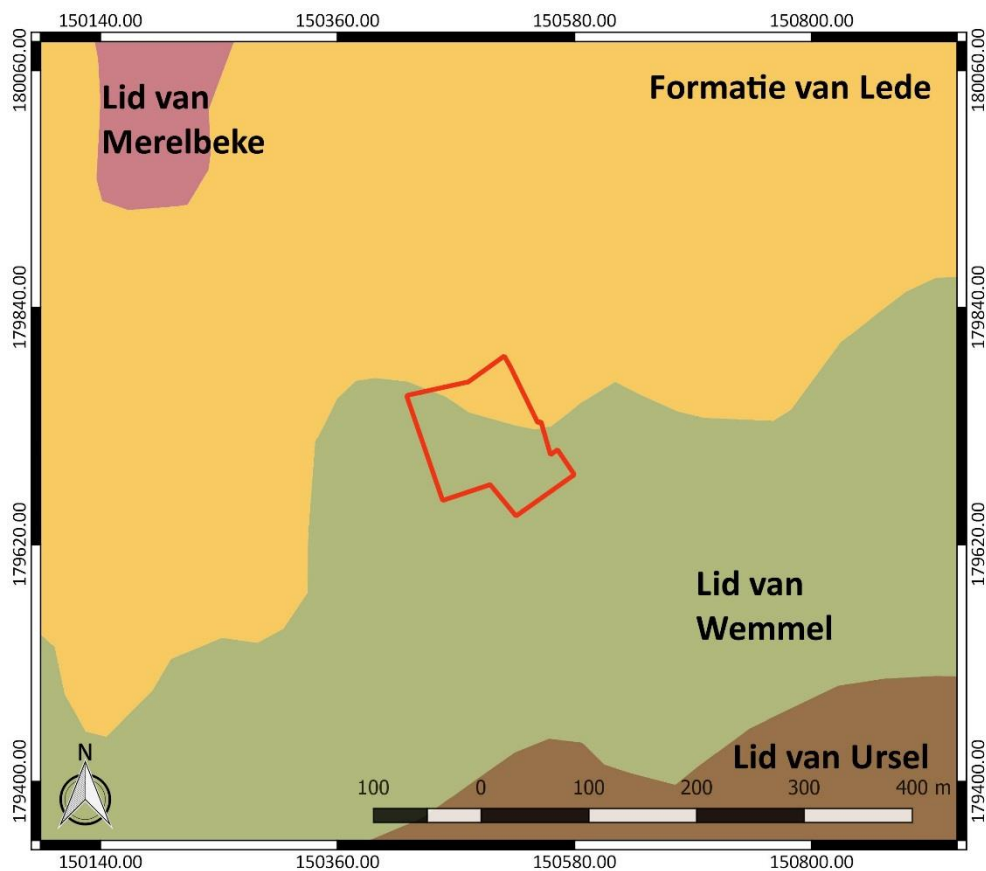
Figuur 9: Hoogteverloop van zuidwest naar noordoost (www.geopunt.be/kaart)

Geomorfologisch is Grimbergen gelegen in een golvend landschap. Het hoogste punt ligt in het zuidwesten op 67 m ter hoogte van de Potaardeheuvel. Het reliëf daalt naar het noorden en het noordoosten toe, tot 8 m aan de oude Zenneloop en de gemeentegrens met Vilvoorde.⁴ De valleigronden van de Zenne liggen op een gemiddelde hoogte van 6 m TAW. In de streek evolueert de topografie van een vlak reliëf in het noorden naar een sterk golvend tot heuvelachtig landschap in het zuiden, waar ten westen van de Zenne hoogtes tot 75 m bereikt worden.⁵

⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Grimbergen [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120645> (geraadpleegd op 14 december 2017)

⁵ Bogemans 1996, 3-4

Het onderzoeksgebied bevindt zich op een zuidwest-noordoost gerichte helling (Figuur 7). Het terrein helt af naar het noorden en noordoosten in de richting van de Maalbeek. Het kent een hoogte van 41,4 m TAW in het noordoosten tot 45,1 m TAW in het zuidwesten (Figuur 9).

Figuur 10: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

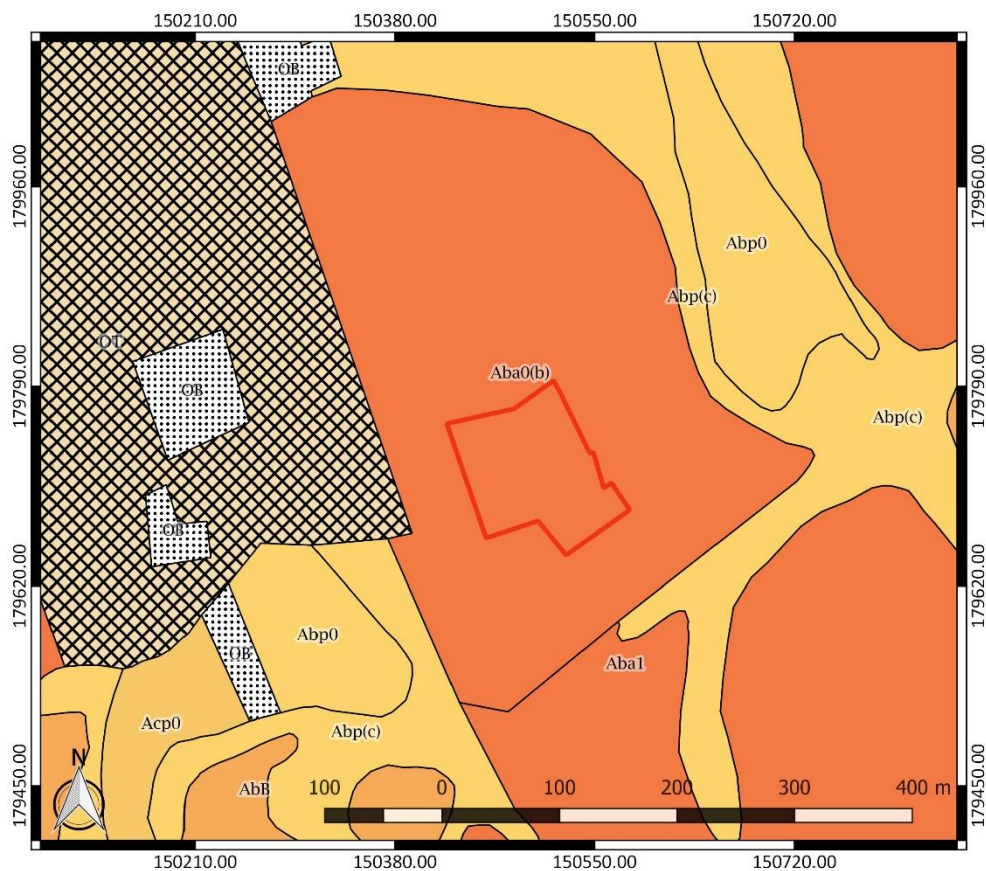
De tertiaire ondergrond (Figuur 10) in het noorden van het onderzoeksgebied bestaat uit de Formatie van Lede. Deze bestaat uit lichtgrijs fijn zand, dat basisgrind en soms kalksteenbanken bevat en kalkhoudend, fossielhoudend (*Nummulites variolarius*) en soms glauconiethoudend is. Het overige deel van het terrein behoort volgens de kaart tot het Lid van Wemmel, dat gekenmerkt wordt door grijs tot groen fijn zand, dat kleihoudend en glauconiethoudend is en een basisgordel met *Nummulites wemmelensis* bevat. Ten zuidoosten en ten noordwesten van het onderzoeksgebied bevinden zich respectievelijk het Lid van Ursel en het Lid van Merelbeke.⁶

De quartairgeologische kaart (Figuur 11) geeft aan dat in het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair. Ter hoogte van de vallei van de Maalbeek zijn er hieronder oudere fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) aanwezig. Deze zijn in het groen weergegeven. Gearceerd op de kaart worden daarnaast jongere fluviatiele afzettingen van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan) aangeduid.⁷

⁶ www.geopunt.be/kaart

⁷ www.geopunt.be/kaart

De bodemkaart (Figuur 13) toont dat binnen het onderzoeksgebied een droge leembodem met gevlekte textuur B horizont en een dikke A horizont van meer dan 40 cm (Aba0(b)) te verwachten is. In de omgeving rond het onderzoeksgebied worden er ook droge leembodems zonder profiel weergegeven. Bodemtype (Abp(c)) bevat een bedolven textuur B horizont op minder dan 80 cm diepte en type Abp0 bestaat uit gronden op leem in een diepe fase van meer dan 125 cm. Ten noordoosten, zuidoosten en ten zuiden geeft de bodemkaart een droge leembodem met textuur B horizont en een dunne A horizont op minder dan 40 cm (Aba1) aan. Ten zuidwesten treffen we een droge leembodem met textuur B of structuur B horizont (AbB) en een matig droge leembodem zonder profiel, die bestaat uit gleyige gronden op leem in een diepe fase van meer dan 125 cm (Acp0). Ten zuidwesten, ten westen en ten noordwesten situeert de bodemkaart bebouwde zones (OB) en sterk vergraven gronden (OT).⁸

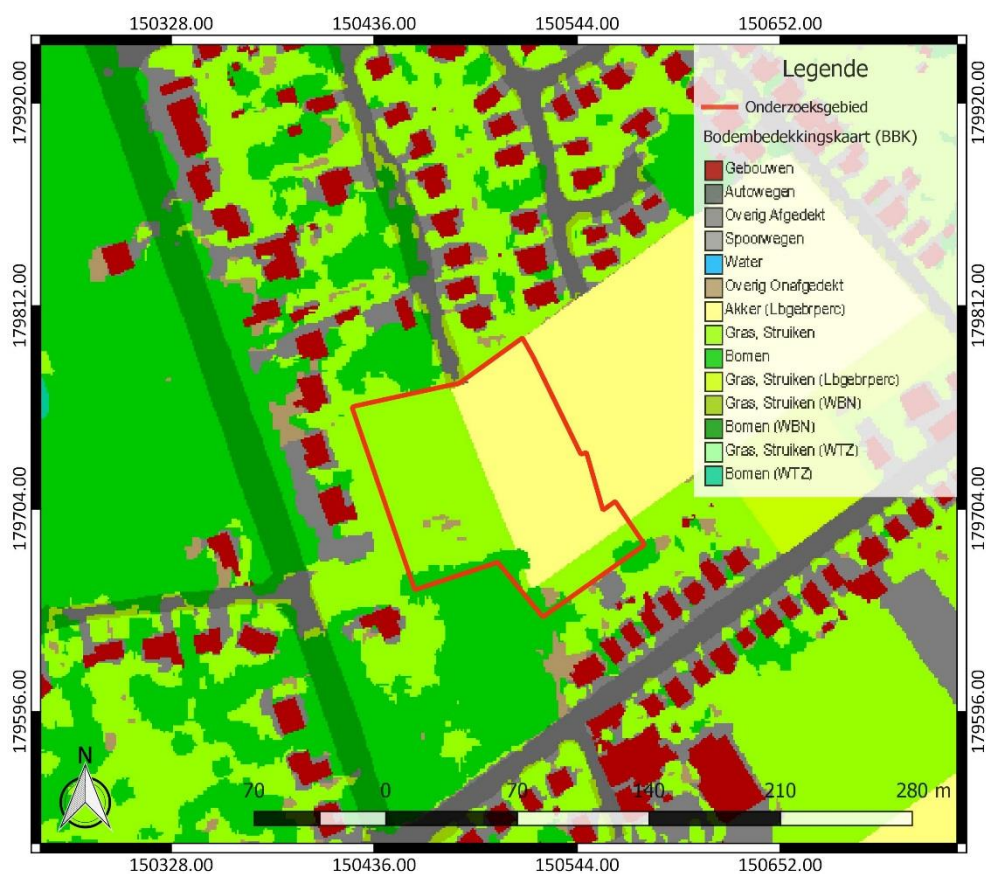
Figuur 13: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Het proefsleuvenonderzoek dat in het oosten van het terrein uitgevoerd is, geeft een duidelijk beeld van de aanwezige bodemopbouw, bovenop de gegevens van de bodemkaart. Het proefsleuvenonderzoek geeft aan dat op het terrein sprake is van een luvisol. Een compleet bodemprofiel wordt gekenmerkt door een A(p)-E-Bt-BC-C1 opbouw. De Bt-horizont blijkt sterk ontwikkeld en vertoont slechts een beperkte mate van bioturbatie. De dikte van de Bt-horizont bedraagt ca. 90 cm. Onder de Bt-horizont bevindt zich een overgangshorizont (BC-horizont), die een goed ontwikkelde bandering vertoont. De bandering zet zich door tot in de C-horizont. Plaatselijk werd colluvium vastgesteld dat te dateren is in de nieuwste tijd.⁹

⁸ Louis 1961, 32, 35, 52-53; www.geopunt.be/kaart

⁹ Cleda *et al.* 2016, 15

Nergens in het colluvium zijn geconserveerde cultuur- of akkerlagen vastgesteld. Deze zullen door erosie verdwenen zijn. Plaatselijk werden tijdens het proefsleuvenonderzoek erosiegeultjes vastgesteld. De dikte van de actuele Bt-horizont onder de Ap-horizont impliceert dat slechts in relatief beperkte mate bodemerosie heeft plaatsgevonden. Op de helling van het plangebied zal in de loop der tijd na de eerste ontbossing een continue afwisseling van kleinschalige erosie en sedimentatie hebben plaatsgevonden. Daarbij werden lokaal ondiepe depressies gevormd die dan weer in een later stadium met colluvium werden opgevuld. Zeer lokaal komen ondiepe erosiegeulen voor, zonder dat de Bt-horizont sterk is onthoofd. Eventuele archeologische vindplaatsen zouden binnen nog grotendeels intact geweest zijn. Resten van kleine, oppervlakkige jagers-verzamelaars sites kunnen door de beperkte bodemerosie in combinatie met de moderne ploegactiviteiten wel beduidend zijn aangetast.¹⁰

Figuur 14: Bodemgebruiksk kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Volgens de bodemgebruiksk kaart bestaat het oostelijke deel van het terrein uit akkerland. Voor het overige wordt het onderzoeksgebied volgens de kaart ingenomen door gras, struiken, bomen en onbedekte grond (Figuur 14). Op een recente luchtfoto bestaat ook het westelijke deel van het terrein uit akkerland (Figuur 6). Volgens de potentiële bodemerosiekaart is de erosiegevoeligheid binnen het onderzoeksgebied laag (Figuur 15). Uit het proefsleuvenonderzoek dat reeds plaatsvond binnen het onderzoeksgebied, blijkt dat in het verleden beperkte erosie en colluvatie plaatsgevonden heeft (zie hoger).

¹⁰ Cleda *et al.* 2016, 16

Figuur 15: Potentiële bodemerisiekarte met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be), met geel: laag

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

De oudste vermelding van Grimbergen gaat terug tot het einde van de 11de of het begin van de 12de eeuw en komt waarschijnlijk van het Germaanse “Grandaberga”, een samenstelling van “Granda” (grindzand) en “berga” (heuvel). De oorsprong van Grimbergen zelf is onzeker. In het oude keurrecht en de grondindeling is er een duidelijke Frankische invloed aanwezig. Daarnaast wijst de rechtssituatie vermoedelijk in de richting van een late Frankische nederzetting, die niet ouder is dan de 9de eeuw. Ook de belangrijke hoven die evolueerden tot een motte, borgt of kasteel, ondersteunen deze theorie.¹¹

In de 12de eeuw (voor 1150) hadden de Berthouts een aanzienlijk allodiaal patrimonium opgebouwd, dat bekend stond als het Land van Grimbergen. Hiermee oefenden ze controle uit over de handel van de Brabantse en Mechelse steden over het water. Het castrum van de heren van Grimbergen, circa twee kilometer ten zuidoosten van de latere dorpskern, was strategisch gevestigd aan de rand van hun kerngebied nabij de Zenneovergang en een belangrijk wegenknooppunt. Tegenwoordig bestaat dit gebied uit de wijk Borgt. De Berthouts verbleven minstens van de 10de tot en met 12de eeuw in een versterking, die de vorm van een motte had. De bewoning op de motte gaat minstens terug tot de 8ste eeuw. Om hun groeiende politieke macht te verstevigen, richtten de Berthouts in 1128 een norbertijnenabdij op, ten noordwesten van Borgt, op een hoogte naast de dorpskern. Grimbergen werd geleidelijk aan omgevormd tot een belangrijk geestelijke centrum.¹²

¹¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Grimbergen [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120645> (geraadpleegd op 15 december 2017)

¹² Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Grimbergen [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120645> (geraadpleegd op 15 december 2017)

Deze sterke machtsontplooiing van de Berthouts op zowel politiek als geestelijk domein, ging ten koste van hun leenheer, de hertog van Brabant en resulteerde in de Grimbergse Oorlog. Deze begon met de slag van Ransbeek in 1142, waarbij de abdij in vlammen opging. In 1159 werd de oorlog beëindigd met de verwoesting van de burcht van de Berthouts. De abdij zou spoedig heropgebouwd worden maar de zelfstandigheid van de Berthouts was voorgoed voorbij. Het patrimonium van de Berthouts werd vermoedelijk in 1197 verdeeld onder de broers Gerard III en Arnout II, waarbij Grimbergen een gemeenschappelijk bezit bleef. De bezittingen werden achtereenvolgens geërfd door verschillende adellijke families. In de 15de eeuw leidde de trouw van de heren van Grimbergen aan de Bourgondiërs en de Spaanse Habsburgers ertoe dat hun waterburcht in 1488 door Maximiliaan van Oostenrijk en in 1489 door hertog Albert Van Saksen belegerd werd. De laatstgenoemde liet het kasteel tot op de funderingen afbreken. Het werd later herbouwd.¹³

De tweede helft van de 16de eeuw stond in het teken van de godsdiensttroebelen en de Tachtigjarige Oorlog. In 1566 werd de abdij geplunderd en gedeeltelijk vernield door de beeldenstormers. De monniken zouden niet terugkeren voor 1600. Tegen 1568 had Filips II het deel van Grimbergen dat in het bezit was van Willem van Nassau geconfisqueerd. In 1577 staken de Spaanse garnizoenen op bevel van Filips II de brug over het kanaal (de Verbrande Brug) in brand en in 1584 deden ze hetzelfde met de abdij en de kerk. Grimbergen werd in 1609 terug overgedragen aan de oudste zoon van Willem van Nassau (Filips-Willem). In 1625 werd het tot een graafschap en in 1686 tot een prinsdom verheven. In 1757 werd de verdeling van het grondgebied Grimbergen opgeheven. Na de komst van de Fransen in 1794 werd Grimbergen de hoofdplaats van een van de 38 kantons.¹⁴

Oorspronkelijk groeide de dorpsstructuur van Grimbergen uit twee afzonderlijke kernen: enerzijds de burcht te Borgt en anderzijds het dorpscentrum. Na de Tweede Wereldoorlog kwam er een groot aantal nieuwe woonwijken. Zo ook in 1965 aan het Sint-Servaasveld, waar het onderzoeksgebied gelegen is.¹⁵

Op de Villaretkaart, genoemd naar Jean Villaret, ingenieur-geograaf bij het Franse hof en één van de makers (1745-1748), bevindt het onderzoeksgebied zich ten zuiden van de dorpskern van Grimbergen (Figuur 16). Ten noordwesten is het kasteeldomein van het Prinsenhof gelegen, de verblijfplaats van de heren van Grimbergen. Het terrein zelf is onbebouwd. De kaart is niet heel nauwkeurig gegeorefereerd. In het westen van het onderzoeksgebied loopt een weg, de voorloper van de huidige Prinsenstraat. Vermoedelijk lag het onderzoeksgebied ten oosten van deze weg, zoals ook op latere kaarten te zien is. Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is dit bijvoorbeeld het geval. Het onderzoeksgebied is volgens de kaart in gebruik als akkerland (Figuur 17).

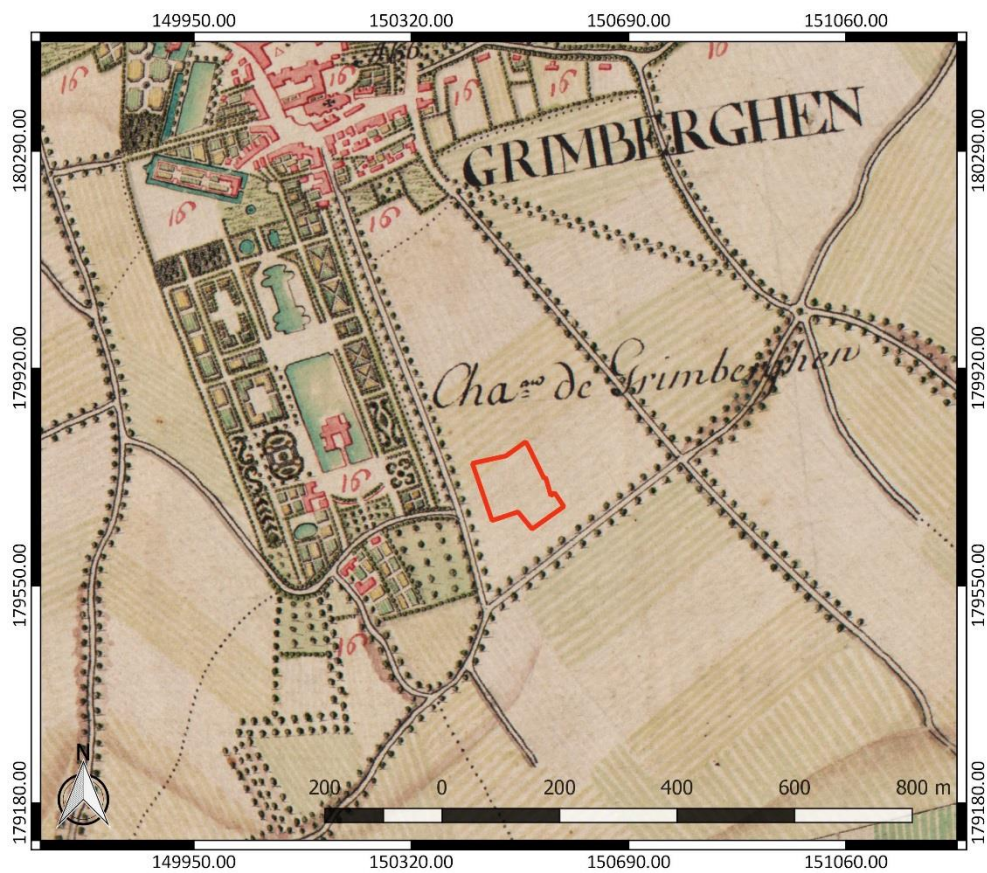
¹³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Grimbergen [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120645> (geraadpleegd op 15 december 2017)

¹⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Grimbergen [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120645> (geraadpleegd op 15 december 2017)

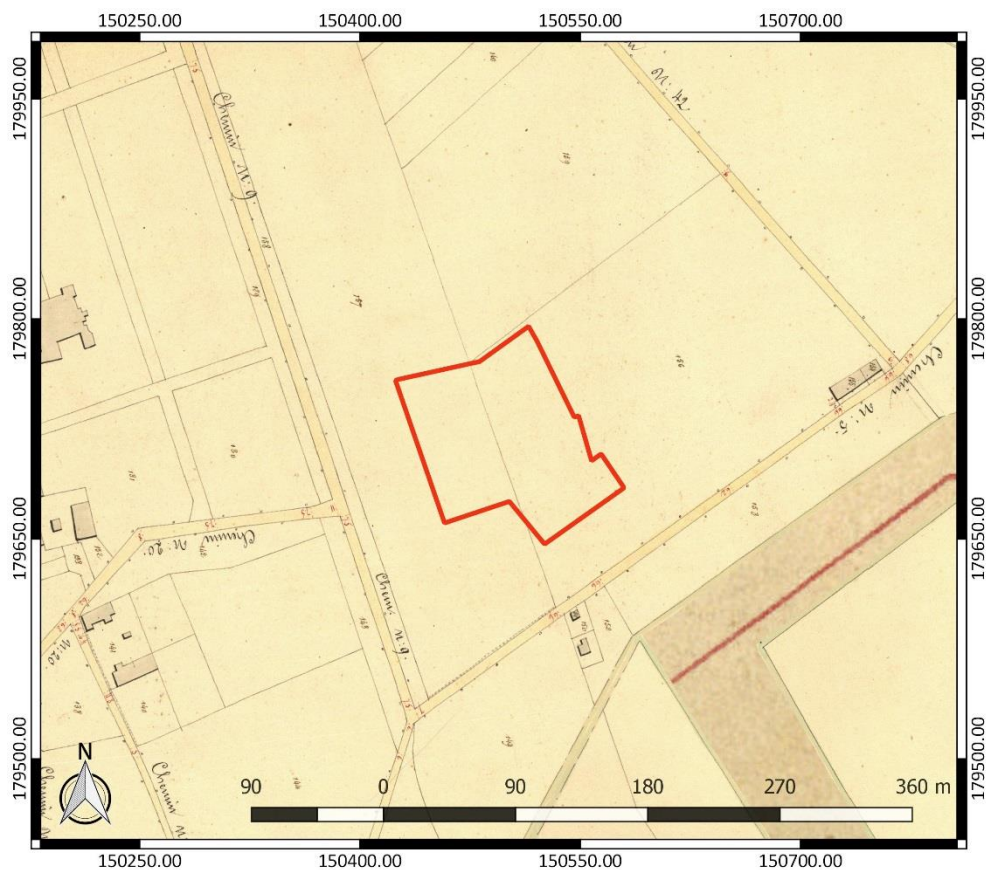
¹⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Grimbergen [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120645> (geraadpleegd op 15 december 2017)

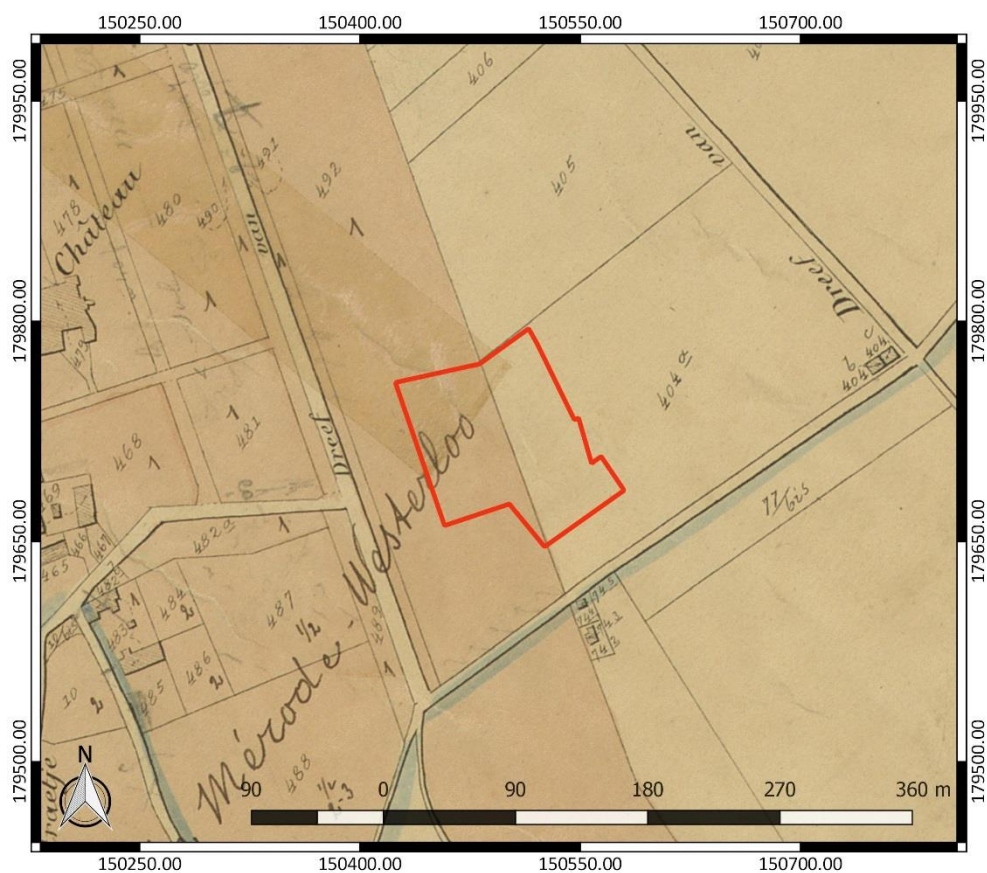
Figuur 16: Villaretkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

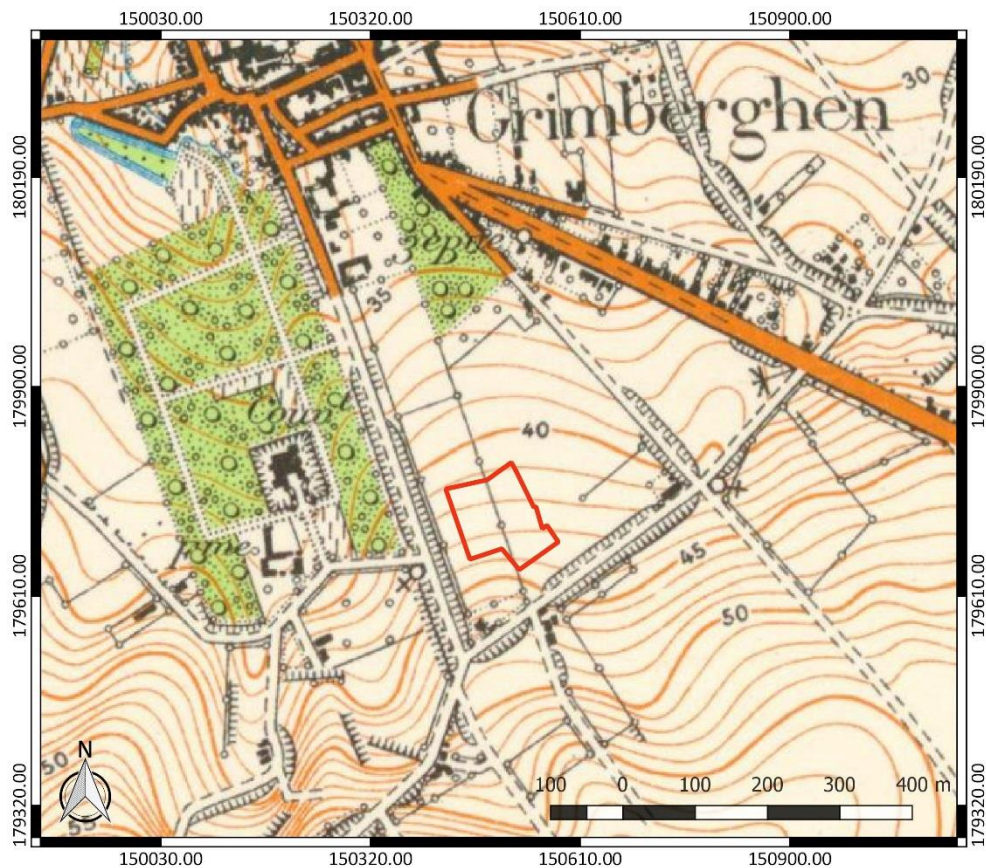
Figuur 17: Kabinetkaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 18: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

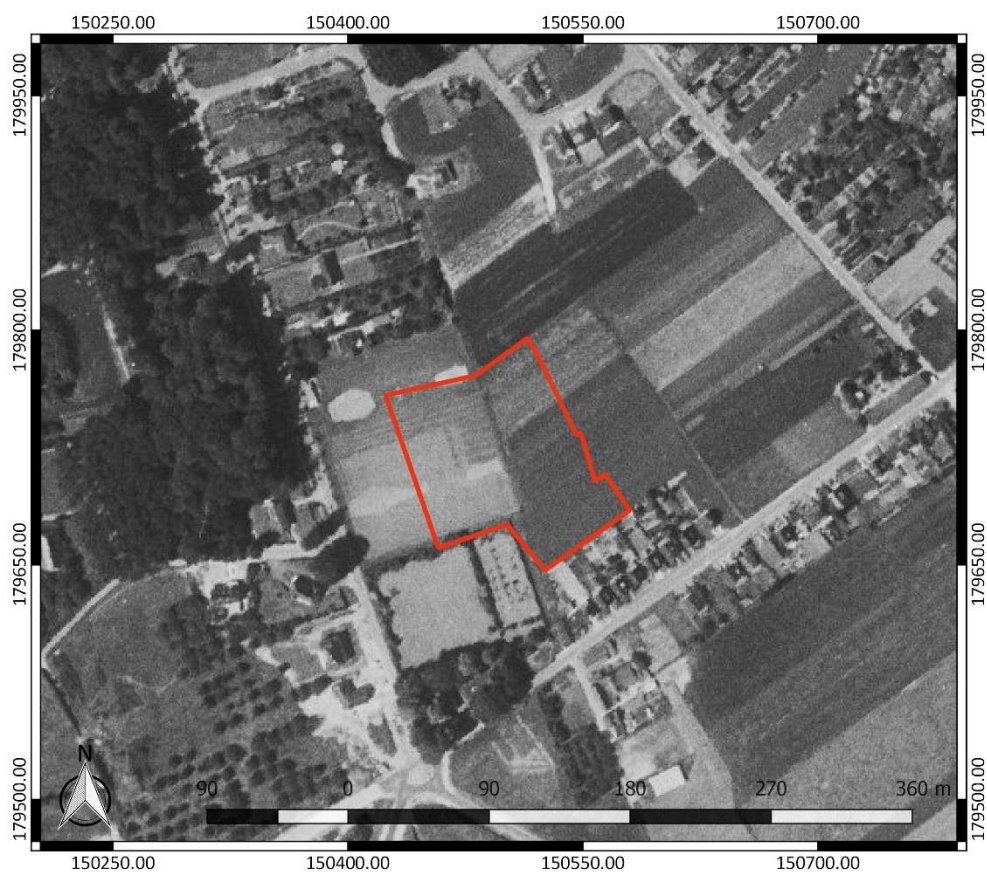

Figuur 19: Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

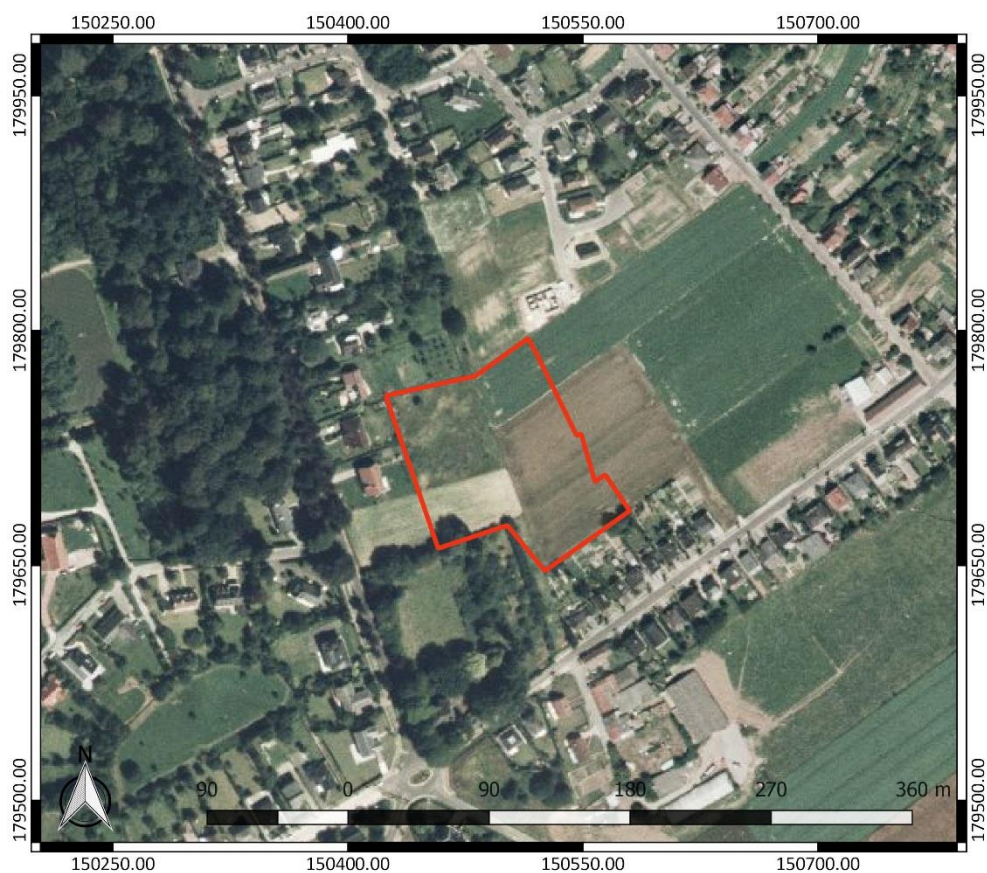

Figuur 20: Topografische kaart uit 1930-1948 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Op de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp (1842-1879) is het terrein nog steeds onbebouwd. Vermoedelijk was het op dat moment nog altijd in gebruik als akkerland (Figuur 18 en Figuur 19). Een topografische kaart uit 1930-1948 (Figuur 20) geeft aan dat de situatie in de eerste helft van de 20ste eeuw gelijkaardig was. Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 21) toont een uitbreiding van de bebouwing in de omgeving naar aanleiding van de nieuwe woonwijk aan het Sint-Servaasveld. Het onderzoeksgebied zelf bleef echter in gebruik als akker- en grasland. Op een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 22) is de bebouwing in de omgeving verder uitgebreid. Het beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 6). Het onderzoeksgebied is tot op heden onbebouwd gebleven.

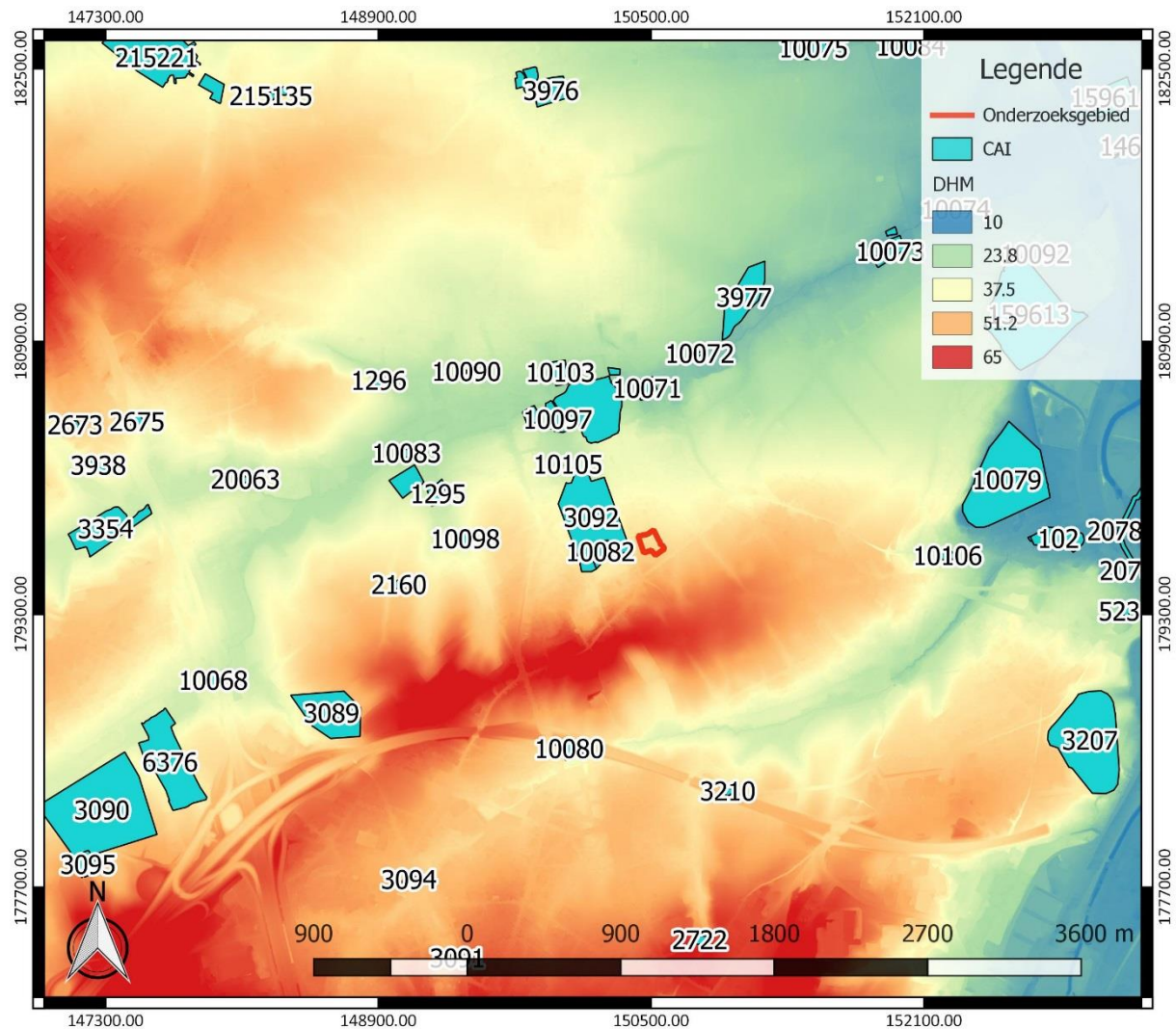
Figuur 21: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 22: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 23). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

Figuur 23: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerenderfgoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m

Ten noordwesten van het onderzoeksgebied bevindt zich zoals reeds gezegd het Prinsenhof (CAI ID 3092), een versterkt kasteel uit de late middeleeuwen (zie hoofdstuk 2.4.2). Het bestaat uit de ruïne van een waterkasteel, waarvan alleen de woontoren bewaard is. Het kasteel deed dienst als verblijfplaats voor de heren van Grimbergen. Vermoedelijk werd in de 13de eeuw een eerste burcht opgericht, die met de belegering van 1489 tot op de funderingen werd afgebroken. Het huidige kasteel werd kort daarna gebouwd. Het is een poortdonjon of een kasteel met woontoren. Ten zuiden van het kasteel liggen de voormalige paardenstallen, het koetshuis, een dienstgebouw en een hoeve uit de 17de eeuw, gekend onder de naam “Guldendal” (CAI ID 10082).¹⁶

¹⁶ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 3092, Prinsenhof (geraadpleegd op 15 december 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Kasteeldomein Het Prinsenhof [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/75186> (geraadpleegd op 15 december 2017); Centrale Archeologische

In de omgeving kwamen ook resten uit de metaaltijden aan het licht. Aan de hand van luchtfotografie werd ter hoogte van CAI ID 2160 een grote circulaire structuur van een grafheuvel uit de bronstijd waargenomen. Deze heeft een diameter van ca. 50 m. Binnen de grafheuvel (CAI ID 2161) is een min of meer ronde kuil van onbepaalde datering aanwezig. Op korte afstand bevindt zich een tweede grafheuvel uit de bronstijd (CAI ID 353 [ten zuidoosten van CAI ID 2160]). Ook werd vlakbij deze grafheuvels een gracht van onbepaalde datering gevonden (CAI ID 2162 [ten noordoosten van CAI ID 2160]). Ter hoogte van CAI ID 3207 werden kunstmatige aardwerken aangetroffen. Deze worden in de late ijzertijd gedateerd. De datering is echter onzeker. Het kan ook om een Nervische versterking en/of een spoor van Romeinse bewoning gaan.¹⁷

Uit de Romeinse tijd zijn meer sporen gevonden in de omgeving. Op vindplaats CAI ID 3089 werd bij toeval een vondstenconcentratie van Romeins bouw materiaal aangetroffen, mogelijk van een kelder. Ook op locatie CAI ID 3090 werd een vondstenconcentratie van Romeins bouw materiaal en aardewerk ontdekt.¹⁸

Bij het afbreken van de Oude Sint-Amandskerk van Strombeek-Bever (CAI ID 3094) werden in de funderingen onder het koor Romeinse tegelaefragmenten gevonden. De kerk dateert uit de volle middeleeuwen. De eerste bidplaats zou volgens de traditie in de 7de eeuw gesticht zijn door de Heilige Amandus, op de grondvesten van een Romeins gebouw. In de 10de of 11de eeuw werd het kerkje omgevormd tot eigenkerk van de plaatselijke heren. Rond 1250 werd vermoedelijk een eenvoudig romaans kerkje opgetrokken, dat in de loop der eeuwen meermaals verbouwd werd. Tussen 1739 en 1749 werd de kerk herbouwd en voorzien van een nieuw koor en een nieuwe sacristie. In de 19de eeuw werden twee zijbeuken toegevoegd. Bij de kerk hoorde ook een kerkhof uit de volle middeleeuwen.¹⁹

Ook de Parochiekerk Sint-Martinus van Meise (CAI ID 2673) gaat terug tot de volle middeleeuwen. Op het kerkhof en in de graf crypte werden 32 skeletresten uit de volle middeleeuwen opgegraven. De huidige kerk is een laatgotisch gebouw uit de 16de-17de eeuw met ommuurd kerkhof, gelegen op een kleine heuvel.²⁰

Verder zijn er in de omgeving nog cartografische en historische indicatoren uit de late middeleeuwen gekend. Het Hof te Weerde of Hof ter Spriet (CAI ID 10098) is een hoeve uit deze periode, die aanvankelijk in het bezit was van de heren van Grimbergen en later verworven werd door de plaatselijke abdij. Het huidige woonhuis en de schuur klimmen op tot het derde kwart van de 17de eeuw. De overige gebouwen dateren uit de 19de eeuw. Andere laatmiddeleeuwse hoeves zijn het Hof

Inventaris, CAI ID 10082, Guldendal (geraadpleegd op 15 december 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Aanhorigheden van het Prinsenkasteel [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/75187> (geraadpleegd op 15 december 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Aanhorigheden van het Prinsenkasteel [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/75187> (geraadpleegd op 15 december 2017)

¹⁷ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 2160, Leva164 (geraadpleegd op 15 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 2161, Leva166 (geraadpleegd op 15 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 353, Potaardeveld (geraadpleegd op 15 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 2162, Leva167 (geraadpleegd op 15 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 3207, Drie Fontein (geraadpleegd op 15 december 2017)

¹⁸ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 3089, 6.19 – Potaardeveld (geraadpleegd op 15 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 3090, 6.18 - Roet Reik (geraadpleegd op 15 december 2017)

¹⁹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 3094, 6.17 - Oude Sint-Amandskerk (geraadpleegd op 15 december 2017)

²⁰ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 2673, Parochiekerk Sint-Martinus (geraadpleegd op 15 december 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Parochiekerk Sint-Martinus [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/40152> (geraadpleegd op 15 december 2017)

te Bever (CAI ID 3095) en het Hof te Hellebeek (CAI ID 10080). Ook enkele kastelen in de omgeving dateren uit de late middeleeuwen, zoals het Kasteel van Meise (CAI ID 3938), dat bewoond werd door de ridders van Meise, en het Nekkerke of Kasteel van Bever (CAI ID 6376). Het laatstgenoemde maakte deel uit van een verdwenen walgrachtsite. Mogelijk was hier ook de motte van de heren van Bever. Ook de Sprietmolen (CAI ID 10068) gaat terug tot de late middeleeuwen. De molen werd reeds in 1355 vermeld. In 1897 werd hij heropgebouwd.²¹

In de omgeving zijn ook archeologische waarden uit de nieuwe tijd aanwezig. Het versterkte Kasteel Speelhoek (CAI ID 10105) werd rond 1600 gebouwd en afgebroken rond 1800. Uit de 18de eeuw is verder nog een hoeve, het Drietorenhof (CAI ID 2675), gekend.²² Ten slotte is er nog een weg van onbepaalde datering gevonden op locatie CAI ID 3210. Het gaat om een laag keien in het profiel van een rioleringssleuf, waarop dwars en verspreid eikenhouten balken met een ingekapt gat lagen. Er werd eveneens een hoefijzer en een ijzeren greep gevonden.²³

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

In het oosten van het onderzoeksgebied werd in het verleden reeds een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd. Daarbij werd vastgesteld dat op het terrein beperkte erosie en colluvatie plaatsgevonden heeft. De bewaring van het bodemarchief is echter dusdanig dat een waardevolle archeologische vindplaats nog bewaard zou zijn. Tijdens het proefsleuvenonderzoek werden echter geen archeologische sporen vastgesteld die aanleiding gaven tot het afbakenen van een waardevolle archeologische vindplaats. Op basis van de resultaten van het proefsleuvenonderzoek wordt ook voor het westen van het onderzoeksgebied het archeologisch potentieel laag ingeschat. Het oosten en het westen van het terrein kennen namelijk een gelijkaardige landschappelijke ligging.

Op basis van historische kaarten en luchtfoto's zijn er geen concrete verwachtingen met betrekking tot waardevolle archeologische sporen uit de nieuwe of de nieuwste tijd. Ze geven aan dat het

²¹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 10098, Hof te Weerde (geraadpleegd op 15 december 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Hoeve Hof ter Weerde of Hof ter Spriet [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/75190> (geraadpleegd op 15 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 3095, Hof te Bever (geraadpleegd op 15 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 10080, Hof te Hellebeek (geraadpleegd op 15 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 3938, Kasteel van Meise (geraadpleegd op 15 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 6376, Het Nekkerke/Kasteel van Bever (geraadpleegd op 15 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 10068, Sprietmolen (geraadpleegd op 15 december 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Watermolen Sprietmolen [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/75358> (geraadpleegd op 18 december 2017)

²² Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 10105, Kasteel Speelhoek (geraadpleegd op 15 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 2675, Drietorenhof (geraadpleegd op 15 december 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Hoeve Drietorenhof [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/40151> (geraadpleegd op 15 december 2017)

²³ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 3210, Tange (geraadpleegd op 15 december 2017)

onderzoeksgebied minstens sinds de 18de eeuw in gebruik is als akkerland en als grasland. Ten noordwesten bevindt zich het Kasteel van de heren van Grimbergen. Andere gekende archeologische waarden in de omgeving dateren uit de metaaltijden, de Romeinse tijd en de middeleeuwen. Ze bevinden zich echter al op vrij grote afstand van het onderzoeksgebied.

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen het volledige onderzoeksgebied worden werken gepland. De voornaamste werken omvatten de bouw van woningen en de aanleg van wegenis. Van verschillende bodemingrepen ligt de precieze verstoringsdiepte niet vast. Ook dient in acht genomen te worden dat de geplande werken compactie van de bodem zullen veroorzaken buiten de zones waar de eigenlijke werken voorzien worden. Dit doet besluiten dat binnen het volledige onderzoeksgebied het bodemarchief bedreigd is.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek schatten we het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied laag in. De voornaamst bron is een proefsleuvenonderzoek dat in het verleden reeds uitgevoerd is in het oosten van het onderzoeksgebied. Op basis van dit proefsleuvenonderzoek werd geen waardevolle archeologische vindplaats vastgesteld binnen het onderzoeksgebied. Omwille van de gelijkaardige landschappelijke ligging van het westen van het terrein, ten opzichte van het oosten, verwachten we evenmin een waardevolle archeologische vindplaats in het westen van het onderzoeksgebied. Gekende waardevolle archeologische resten bevinden zich al op enige afstand van het onderzoeksgebied. Historische kaarten en luchtfoto's geven aan dat het terrein minstens sinds de 18de eeuw steeds in gebruik geweest is als akkerland en grasland. Op basis van de lage inschatting van het archeologische potentieel van het terrein, wordt ook het potentieel op kennisvermeerdering in geval van bijkomend archeologisch vooronderzoek laag ingeschat. Gezien deze inschatting worden geen bijkomende archeologische maatregelen nodig geacht.

3 Samenvatting

Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek schatten we het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied laag in. De voornaamst bron is een proefsleuvenonderzoek dat in het verleden reeds uitgevoerd is in het oosten van het onderzoeksgebied. Op basis van dit proefsleuvenonderzoek werd geen waardevolle archeologische vindplaats vastgesteld binnen het onderzoeksgebied. Omwille van de gelijkaardige landschappelijke ligging van het westen van het terrein, ten opzichte van het oosten, verwachten we evenmin een waardevolle archeologische vindplaats in het westen van het onderzoeksgebied. Gekende waardevolle archeologische resten bevinden zich al op enige afstand van het onderzoeksgebied. Historische kaarten en luchtfoto's geven aan dat het terrein minstens sinds de 18de eeuw steeds in gebruik geweest is als akkerland en grasland. Op basis van de lage inschatting van het archeologische potentieel van het terrein, wordt ook het potentieel op kennisvermeerdering in geval van bijkomend archeologisch vooronderzoek laag ingeschat. Gezien deze inschatting worden geen bijkomende archeologische maatregelen nodig geacht.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Bogemans, F., 1996: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 23 Mechelen*, Brussel.

Cleda, B./L. Coremans/N. Reyns, 2016: Archeologisch vooronderzoek Grimbergen – Spaanse Lindebanaan 50, Sint-Servaesveld, Temse (*Rapporten All-Archeo bvba 312*).

Louis, A., 1961: *Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Vilvoorde 73 W*, Brussel.

4.2 Websites

Cartesius (2017)
<https://www.cartesius.be>

Centrale Archeologische Inventaris (2017)
<https://cai.onroenderfgoed.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2017)
<http://dov.vlaanderen.be>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2017)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

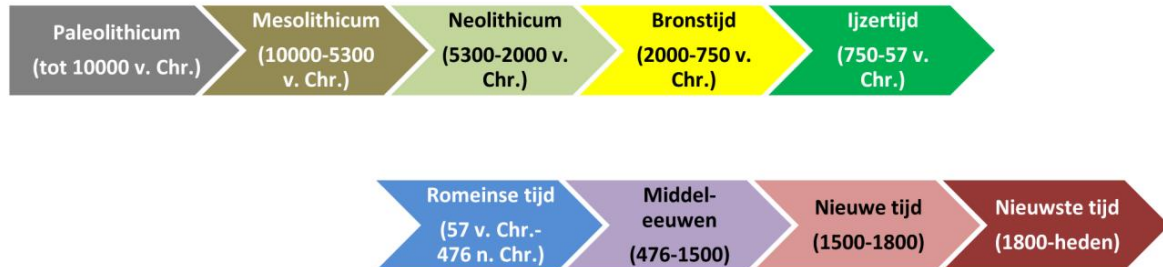
Geopunt Vlaanderen (2017)
<http://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2017)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2017)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

5.2 Plannenlijst

Plannenlijst bureauonderzoek: projectcode 2017K376

Plan-nummer	Type	Onderwerp	Aanmaak-schaal	Aanmaak-wijze	Datum
1	Kadasterplan	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	13/12/2017
2	Topografische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	13/12/2017
3	CAI-kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	14/12/2017
4	Overzichtskaart	Situering proefsleuvenonderzoek binnen het onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	19/12/2017
5	Bouwplan	Ontwerpplan	1:1	Digitaal	19/12/2017
6	Hoogtemodel	Digitaal hoogtemodel terrein en omgeving	1:1	Digitaal	13/12/2017
7	Hydrografische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	13/12/2017
8	Doorsnede	Terreinverloop	1:1	Digitaal	14/12/2017
9	Tertiaire geologische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	13/12/2017
10	Quartairgeologische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	13/12/2017
11	Bodemkaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	13/12/2017
12	Bodemgebruikskaat	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	18/12/2017
13	Bodemerosiekaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	13/12/2017
14	Historische kaart	Villaretkaart	1:1	Digitaal	13/12/2017
15	Historische kaart	Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden	1:1	Digitaal	13/12/2017
16	Historische kaart	Atlas der Buurtwegen	1:1	Digitaal	14/12/2017
17	Historische kaart	Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp	1:1	Digitaal	18/12/2017
18	Topografische kaart	1930-1948	1:1	Digitaal	14/12/2017
19	CAI-kaart	CAI vondstlocaties	1:1	Digitaal	14/12/2017

5.3 Fotolijst

Fotolijst bureauonderzoek: projectcode 2017K376

ID	Type	Onderwerp	Vervaardiging	Datum
F1	Luchtfoto	Toestand terrein 2017	Digitaal	13/12/2017
F2	Luchtfoto	Toestand terrein 1971	Digitaal	14/12/2017
F3	Luchtfoto	Toestand terrein 1979-1990	Digitaal	14/12/2017